

Черкасова К.Т., Деміна Г.О.

*Харківський національний університет будівництва та архітектури
(вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна; e-mail: cherkasova168@gmail.com; galinademina80@gmail.com;
orcid.org/0000-0003-2098-6420, orcid.org/0000-0002-6816-877X)*

ЗНАЧЕННЯ АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОЇ СПАДЩИНИ КЛАСИЦИЗМУ В ПРОСТОРОВІЙ ТА КОМПОЗИЦІЙНІЙ СТРУКТУРІ ІСТОРИЧНОГО ЦЕНТРУ ХАРКОВА

Вивчення спадщини класицизму в аспекті еволюційного розвитку архітектурного ансамблю центру Харкова має на меті: виявлення значення початкового етапу формування історичного міста в наступності розвитку історичного середовища, визначення ступеня збереження архітектурної спадщини цього періоду і характеру перетворень історичної забудови під впливом чинників історичної еволюції. У статті проаналізовано: особливості трансформації суспільних просторів, позначені найбільш значущі об'єкти спадщини, зроблена оцінка 4-х історичних етапів формування забудови громадських просторів Старого центру. Вплив процесів історичної еволюції простежено у відповідності до завдань розробки історико-архітектурного опорного плану, що визначає цінні території з природоохоронними об'єктами культурної спадщини, як найбільш стабільними елементами усталеного міського каркасу. Комплексна оцінка об'єктів спадщини включає: виявлення історико-культурної та містобудівної цінності об'єктів, ансамблів та їх територій; виділення структуроформуючих елементів історичної міського середовища; збереження провідних просторових і візуальних домінант історичного ландшафту, які визначають умови орієнтації, сприйняття та ідентифікації спадщини в соціально-функціональній і просторовій структурі сучасного міста.

Ключові слова: архітектурна пам'ятка, класицизм, міське середовище, об'єкт спадщини, комплексна оцінка, умови ідентифікації, історико-культурна цінність, охорона спадщини.

Вступ. У методології пам'яткоохоронної діяльності етап дослідження і оцінки спадщини ґрунтується на виявленні значення історико-культурної цінності об'єктів, що виконують роль структуроформуючих елементів історичного середовища міста. Об'єкти архітектурної спадщини визначають естетичні якості і семантику предметно-просторового середовища, безпосередньо пов'язаних зі ступенем збереження і автентичності історичних ансамблів і комплексів. Вони виконують роль стабільних елементів сучасної структури міста, відповідальних за збереження архітектурної своєрідності, образності, історичного контексту. В історичній періодизації розвитку архітектури та містобудування історичних міст північно-східного регіону України, період XVII-XVIII ст. є етапом формування і стабілізації архітектурно-планувальної і просторової структури центрів історичних міст. Період класицизму в розвитку історичного ландшафту Харкова важливий як початковий етап формування провідних архітектурних ансамблів міського центру, в більшій чи меншій мірі перетворених на наступних етапах еволюційного розвитку.

У ряді міжнародних документів щодо збереження історичних архітектурних ансамблів, вимоги збереження цілісності та автентичності, позначені як провідні положення збереження територіальних об'єктів спадщини. [6, 13]. Необхідність збереження історичних ансамблів з комплексами пам'яток архітектури шляхом створення заповідних зон і територій, що охороняються, вперше була опрацьована і теоретично осмислена в роботах італійських містореставраторів в післявоєнні роки при відновленні середовища зруйнованих західноєвропейських міст [5]. Особливості збереження цінного історичного середовища, на основі принципів наступності історичного розвитку, відображені в нормативно-правових документах щодо збереження спадщини різних країн стосовно особливостей національного законодавства. На Україні перші списки охоронюваних об'єктів архітектури з'явилися в 1960-і роки. У цей період в реєстри пам'яток національного значення внесені об'єкти початкових етапів формування історичних міст України, які представляють найбільш значний за історико-культурною та містобудівною цінністю пласт нерухомої

культурної спадщини. На Україні вперше на законодавчому рівні були декларовані правові норми охорони культурної спадщини тільки в кінці 1970-х років. Відмінною особливістю Закону про охорону пам'яток історії та культури України стали вимоги, що стосуються як до унікальних пам'яток, так і до об'єктів, що визначають своєрідність і місцеві традиції розвитку архітектури. В архітектурно-містобудівної та реставраційній практиці, починаючи з 1980-х рр., у зв'язку з удосконаленням законодавчо-правової бази, а також у зв'язку з розширенням кола охоронюваних історичних об'єктів, проявляється тенденція диференційованого ставлення до спадщини, на основі врахування критеріїв історико-культурної цінності об'єктів і територій генетично цінної планувальної структури історичного міста. Сучасна ситуація, викликана процесами урбанізації історичних міських центрів, характеризується великою кількістю порушень нормативних вимог збереження спадщини. Комерційні програми архітектурно-будівельної діяльності йдуть врозріз з культурними програмами збереження спадщини, що вимагає розробки принципових положень щодо обмеження містобудівної діяльності на територіях історичних ареалів, узаконених на стадіях розробки містобудівної документації. Актуальність теми дослідження обумовлена необхідністю закріплення значущості ансамблю історичного центру Харкова для вироблення системи містобудівних обмежень нової забудови в умовах розробки історико-архітектурного опорного плану Харкова.

У даній роботі розглядаються основні аспекти цієї проблеми:

- значення спадщини архітектури та містобудування початкового етапу формування ансамблю міського центру Харкова;
- оцінка ступеня перетворення архітектурно-планувальної композиції Старого центру;
- ступінь виявлення його просторової структури;
- створення умов збереження спадщини архітектурі та містобудування

національного та місцевого значення і умовах розробки містобудівної документації.

Матеріали і методи досліджень. *Історична еволюція ансамблю Старого центру Харкова.* Формування стабільної архітектурно-планувальної структури історичного центру Харкова відбувається, починаючи з періоду адміністративних реформ другої половини XVIII ст. Матеріали графічних реконструкцій історичного центру Харкова, опубліковані в архітектурних виданнях, характеризують досить високу ступінь вивченості містобудівної підоснови міста, який сформувався в межах сучасного історичного центру ще до складання традиції регулярного містобудування. [8; 11, с.90]. Вивчення архітектурної спадщини Харкова періоду класицизму було розпочато в кінці XIX в. і продовжено в XX ст. в роботах краєзнавців, культурологів, істориків мистецтва, архітектури, містобудування [1-4, 7, 11, 12, 15]. В. Новгородов відзначає своєрідність архітектурно-планувальної композиції центру в плані міста, який спочатку отримав лінійний характер, згодом доповнений кільцем площ, що оточують головну соборну і торговельно-громадські площі (рис. 1, 3, 4).

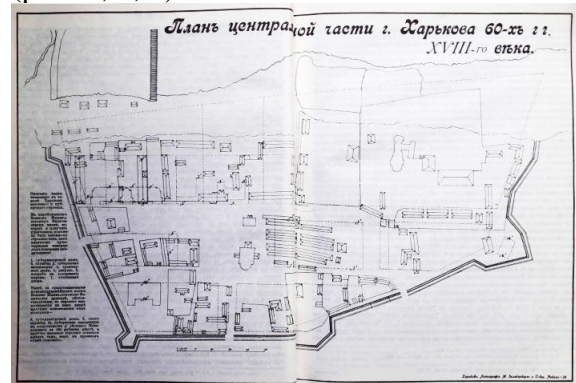


Рис.1. План центральної частини Харкова 60-х років XVIII ст. [1].

Плани Харкова періоду «регулярного» містобудування – 1785р., 1787 р. (рис. 3, проектний план), плани 1804, 1817 (рис. 4), 1822, 1854рр. [1, 2, 9] були виконані з урахуванням пропозицій місцевих архітекторів, вихованців «новоприбавочних» класів Харківського колегіуму [10, с.11].

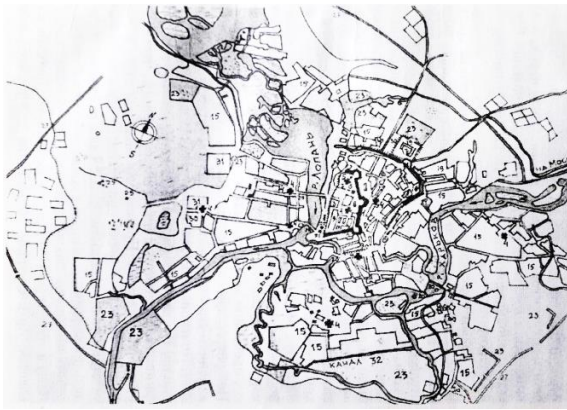


Рис. 2. Топографічний план Харкова 1742 року І. Редзевусова [7].

Ступінь реалізації проектного плану, що затверджений в 1787 р., простежується на наступних історичних планах Харкова [1, 2, 9]. Архітектурна практика харківських зодчих періоду класицизму представлена іменами харківського губерньського архітектора П. Ярославського, університетського архітектора Є. Васильєва, І. Вателета, С. Чернишова, А. Тона, менш відомих архітекторів В. Ярославського, І. Вілянова, В. Лобачевського, Л. Калиновського, С. Маяцького, представників харківської архітектурної школи.[3, 10]. П. Ярославському приписується створення досить значного числа збережених споруд старого центру міста. [1, 2, 12]. У 1777-1809 рр. разом з А. Віл'яновим він здійснював будівництво кам'яного генерал-губернаторського дому. За кресленнями П. Ярославського біля колишньої фортеці було побудовано нині не збережені будинки віце-губернатора, магістрату, присутніх місць, одноповерхового гостинного двору. Забудова історичного ядра міста, яка зберегла до теперішнього часу свій містобудівний масштаб, складалася з часу створення ансамблю Університетської вулиці (рис.1), позначеної в головній міській панорамі доміантою дзвіниці Успенського собору, Покровського собору, куполом Свято-Антонієвської університетської церкви, Миколаївської церкви.



Рис. 3. План губерньського міста Харкова з приміськими слободами. 1787р.

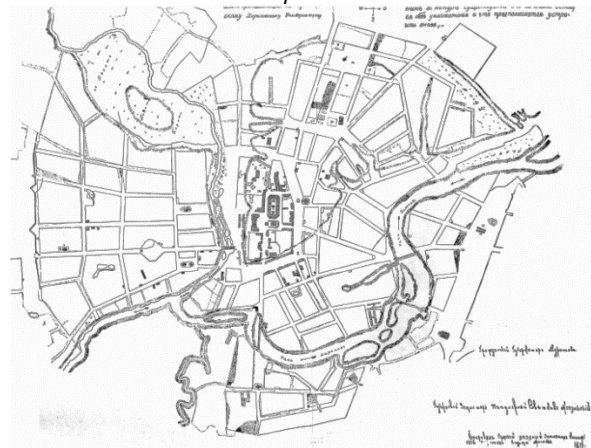


Рис. 4. План міста Харкова. 1817 рік. [1]

До середини ХІХ ст. за непотрібністю були знесені фортечні вали, а на їх місці розбиті і облаштовані торговими лавками і гостинними дворами нові міські квартали. Забудова північно-західних і північних кварталів старої фортеці сформувала зовнішній фронт панорами забудови центру міста. Ансамбль центрального ядра придбав упорядкований характер. У період державних реформ 1860-х років, Харків набуває значення головного адміністративного центру Лівобережної України. На етапі промислової революції 2 половини ХІХ - початку ХХ ст. ансамбль історичного центру розвивається в напрямку ущільнення забудови міських кварталів, підвищення поверховості периметральної забудови громадських просторів в межах кільця головних площ.(Рис.5). Отримує новий архітектурний масштаб історичний центр міста, змінює вигляд Миколаївська (пл. Конституції) і Павлівська площі. Зводяться будівлі Миської Думи (1885, арх. Б.Г. Михайловський),

ломбарду (1908, арх. Б.М. Корнєєнко), комерційного банку з готелем «Асторія» (1910-1913, арх. М.В. Васильєв, О.І. Ржепішевський), доходний будинок страхового товариства «Росія» (1914-1916 рр., арх. І.О. Претро), готель «Універсаль» (не зберігся). Формується архітектурний ансамбль пл. Миколаєвська (пл. Конституції) забудовою східного фронту банківськими спорудами по проекту арх. О.М. Бекетова – Азовсько-Донського комерційного банку (1896), Волжсько-Камського банку (1907), Торгового (1899), Земельного банків (1896); по проекту В.В. Величко – Міжнародного Петербурзького банку (1913), готелю «Метрополь» (не зберігся). Тенденція регулювання висотності забудови міських центрів, характерна для європейських міст початку ХХ ст., в містобудівній практиці Харкова не була реалізована. Підвищення поверховості периметральної забудови громадських площ, що оточують квартали вздовж вул. Університетська, знизили значення ансамблю Старого центру Харкова, що перемістився в громадські простори пл. Миколаївська, Павловська, Сергіївська. Зміни спрямованості архітектури ХХ ст. у зв'язку із здійсненням плану соціалістичної реконструкції Харкова 1931-1933 рр., простежуються на прикладах стилістичних реконструкцій окремих громадських будівель Старого центру в дусі архітектурного конструктивізму. Більшою мірою були перетворені громадські простори за рахунок знесення храмів, цінної і рядової забудови периметра площ і вулиць, зміни силуетних характеристики окремих видів панорам.[14].

Починаючи з середини 1920-х рр. історичні квартали Старого центру зазнали значних втрат. У цей період був повністю змінений характер забудови площі Тевелева (нині Конституції). Ще в 1923 р. будівлю колишніх присутніх місць було реконструйовано для розміщення в ньому Всеукраїнського виконавчого комітету (арх. О. В. Лінецький, Г.О. Яновицький), який був найзначущою громадською будівлею Старого центру Харкова.

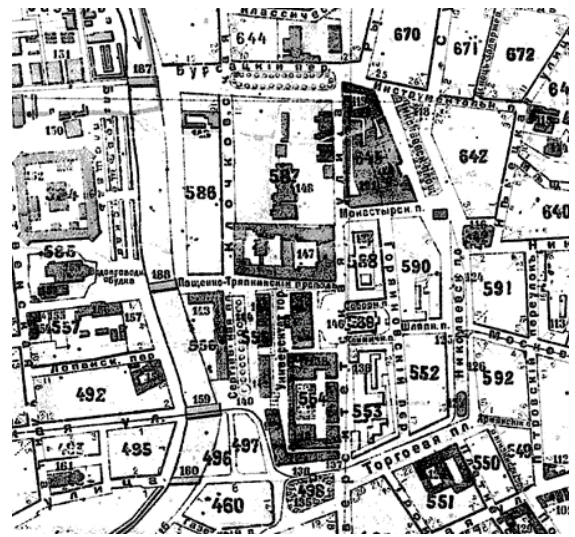


Рис. 5. Фрагмент плану Харкова 1903 року (план із колекції К. Кублицької). Існуючі будівлі в межах міського центру (вибірка і орфографія з плану): 113. Будинки й палац, що належали Харківському університету. 116. Миколаївський храм. 120. Дворянське зібрання. 122. Гостинний двір. 123. Міська управа. 125. Станція кінно-залізної дороги. 128. Міський купецький банк. 137. Міщанська управа. 138. Харківський Імператорський університет. 139. Шубний ряд. 140. Каплиця в пам'ять 1 березня. 141. Міський Сергієвський сквер. 142. Міський художній музей. 143. Московські торгові ряди. 144. Сергієвські торгові ряди. 145. Присутні місця. 146. Кафедральний Успенський собор. 147. Торгові будинки Пащенко-Тряпкіна 148. Покровський чоловічий монастир. 152. Суздальські торгові ряди.

У 1925 р. на східній стороні площі розпочато будівництво Торговельної Біржі (арх. О. В. Лінецький) і Нового пасажу (арх. О. В. Лінецький). Значних руйнувань спадщина архітектури Старого центру зазнала в період військових дій, а також в період відновлення Харкова в післявоєнні роки, коли було прийнято рішення про недоцільність відновлювальних робіт на кожній пошкодженій будівлі. Відновлювальні роботи проводилися в двох напрямках: по-перше, шляхом зносу пошкоджених споруд з подальшою організацією скверів на звільнених від забудови просторах; по друге, з використанням прийомів реконструкції існуючих будівель (надбудови та перебудови зі збереженням або зміною стилістичної спрямованості архітектурного рішення будівлі). У 1954 р. в районі Вірменського провулка в результаті санації зруйнованого під час війни кварталу 2-3-х поверхової забудови, був зведений семиповерховий житловий комплекс для працівників харківських

підприємств з магазинами і вежею зі шпилем, що замкнула перспективу Павловської площі (1954-1967, арх. П.І. Арешкин). Виразний силует будівлі з кутовою баштою, виконаної у стилі сталінських висоток, вирішував завдання акцентування ансамблю міського центру в панорамі міста з боку Московського проспекту. Тема сталінського арт-Деко була продовжена реконструкцією північного фронту забудови площі Р. Люксембург з підвищенням висотності нової забудови до 4-7 поверхів. У цей період було реконструйовано з розширенням до вул. Університетська будівлю Центрального універмагу (арх. М.Л. Мовшович); перебудований кутовий житловий будинок на пл. Тевельова (Конституції). У районі пл. Тевельова розібраний вщент Палац піонерів і школярів, що постраждав в період військових дій (колишня будівля дворянського зібрання, яка була реконструйована у 1935 р. (арх. П.Ю. Шпара, Б.І. Пріймак). Готель «Червоний» (колишній «Метрополь»), який зазнав значних втрат, перебудовано під житло (1956, арх. В.П. Костенко, О.П. Пономарева) [4,12]. У процесі реконструкції будівель, розташованих уздовж периметра забудови площі Тевелева (Конституції), була змінена просторова композиція забудови, але збережені масштабні характеристики ансамблю та підвищена естетична значущість всього міського центру. Реконструйовано будівлю міської ради з використанням радянської символіки та стилістики сталінського арт-Деко (1947-1954 рр., арх. В.П. Костенко, інж. В. Харламов). За період з часу формування ансамблю Старого центру (XVIII- початок XIX ст.) до середини XX ст. ансамбль забудови Старого центру отримав зміни, що характеризують всі основні етапи розвитку архітектури. Історичні нашарування просторової структури міського центру відповідають за наступність розвитку території та визначають його своєрідність і значну історико-культурну та архітектурно-містобудівну цінність території. Історична генеза розвитку архітектурно-просторової композиції міста, є науково-методичною основою виявлення узагальнених показників історико-культурної цінності

території сучасного міста, які встановлені за цілою низкою класифікаційних ознак, що характеризують фактори еволюції: ландшафтні, містобудівні, архітектурно-просторові, соціально-демографічні.

Результати дослідження. *Природні особливості території історичного міста* мають визначальне значення на початковому етапі формування плану – при утворенні планувальної мережі вулиць і окремих ділянок, при виявленні історичного зонування; співвідношення забудованих, вільних і озелених територій. При цьому, природна складова міського ландшафту є основним критерієм оцінки значущості міських територій для виявлення стабільності міського каркасу і принципів субординації міських просторів, що визначена при оцінці цілісності і масштабних зв'язків просторової композиції центру міста та збереження образності історичного середовища.

Містобудівні фактори еволюції міста визначаються ступенем виявлення планувальних систем, фізичним збереженням об'єктів культурної спадщини різних історичних етапів розвитку, що встановлюють стабільність формування містобудівного каркасу території; ступенем типологічної спадкоємності різночасових історичних ансамблів і комплексів з об'єктами культурної спадщини. Критерії оцінки містобудівних факторів: ступінь виявлення (збереження) планування і забудови в плані міста; ступінь організованості і цілісності просторової композиції (виявлення громадських просторів і масивів традиційної забудови); природодоцільність планувальної структури; спадкоємність функціональної структури. *Архітектурно-просторові ознаки* встановлюють особливості архітектурно-просторової організації та структури складових компонентів історичного міського середовища, характерні історичні нашарування, ступінь їх виявлення і хронологічної автентичності. Збереження хронологічної автентичності є визначальним критерієм оцінки архітектурно-стильових і просторових характеристик архітектурних ансамблів для забезпечення цілісності і цінності архітектурно-композиційної структури

територіальних об'єктів спадщини; умовою виявлення і збереження співмасштабних зв'язків архітектурних об'єктів і оточення; основою при виявленні регламенту нової забудови в зонах композиційного впливу архітектурних пам'яток і цінної забудови в історичному середовищі.

Соціально - демографічні чинники еволюції історичних міст визначають динаміку територіального зростання і характер перетворення соціальної структури населення, мають безпосереднє відношення до оцінки типологічної складової пам'ятки культурної спадщини, перш за все, для історичних об'єктів, які втратили первісну функцію. Соціальні чинники еволюції при оцінці об'єктів культурної спадщини особливо активно проявляються в періоди зміни історичних епох, як наслідок зміни ідеологічних і соціо-культурних аспектів розвитку архітектури. Інструментом соціо-культурної адаптації пам'ятки в практиці пам'яткоохоронної діяльності є різного рівня спрямованості програми інтерпретації спадщини. Професійні засоби адаптації нерухокої спадщини засновані на обліку інтегрованої історико-культурної цінності пам'ятки, зіставленої з історичними факторами еволюції і вимогами сучасної нормативно-правової бази збереження спадщини. В роботі встановлено структуроутворююче значення архітектурного ансамблю Старого історичного центру Харкова, в якому зосереджені головні суспільні ансамблі і комплекси пам'яток архітектури, що сформувалися протягом 4 етапів еволюційного розвитку, з 2 половини XVII до середини XX ст. Ансамбль забудови Старого центру з домінантою загальноміського значення – дзвіницею Успенського собору, має домінуюче значення в просторово-композиційній структурі центрального історичного ареалу. Перелік об'єктів культурної спадщини, які визначають історико-культурну цінність та цілісність просторової структури ансамблю Старого центру обґрунтовані збереженням автентичної структури 11 пам'яток архітектури національного значення (Свято-Покровський монастир, ансамбль забудови вул. Університетська) та значну кількість

пам'яток XIX-XX ст. місцевого значення. Науково-проектні пропозиції по збереженню нерухокої архітектурної спадщини використані при розробці меж Центрального історичного ареалу Харкова. Встановлено перелік зон, що закріплюють режими використання пам'яток Старого центру, як найбільш значної комплексної охоронної зони, зі встановленням обмежень містобудівної і господарської діяльності на їх територіях. Відповідно до нормативних вимог, встановлений регламент використання історичних ареалів, повинен бути покладений в основу розробки місцевих правил забудови. Структуроутворююче значення ансамблю забудови Старого центру пов'язане з формуванням радіально-кільцевої системи планування Харкова, що стабілізувалася у своєму розвитку на початку XIX ст. в межах 2 лінії міських укріплень. Подальші дослідження щодо збереження і реабілітації національної культурної спадщини розглядаються до умов соціо-культурної адаптації пам'яток та можливостей реалізації регіональної програми охорони спадщини архітектури та містобудування.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Багалеї Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905). Историческая монография в двух томах. Том 1. XVII-XVIII вв. Харьков, 1905. 572 с.
2. Багалеї Д.И., Миллер Д.П. История города Харькова за 250 лет его существования (1655-1905). Историческая монография в двух томах. Т.2. XIX – начало XX вв. Харьков, 1912. 973 с.
3. Бондаренко Б.А. Каменная летопись. Архитектурные памятники Харьковщины. Харьков: Прапор. 1972. 123 с.
4. Касьянов А.М. Реконструкция центра Харькова. *Архитектура СССР*, 1934. №2. С.52-57.
5. Консервация и реставрация памятников и исторических зданий / Перевод с франц. Н.И. Суходрев, Ж.С. Розенбаум. М.: Стройиздат. 1978. 320 с.
6. Ксіанська декларація про збереження оточення споруд спадщини, визначних місць та територій (2005 р.): Міжнародні засади охорони нерухокої культурної спадщини. Київ: Фенікс, 2008. С.147-149.
7. Лейбфрейд А.Ю., Полякова Ю.Ю. Харьков. От крепости до столицы. Харьков: Фолио, 1998. 333с.

8. Новгородов В.Е. Центр города Харькова периода классицизма. *Архитектурное наследство*. М.: Стройиздат. 1995. № 38. С. 332-339.
9. Описи Харківського намісництва кінця XVIII ст. / Упорядники Пірко В.О., Гуржій О.І. Київ: Наукова Думка, 1991. 220 с.
10. Соколюк Л.Д. Харьковская художественная школа и ее роль в развитии художественного образования на Украине в XVIII веке. В кн.: Русское искусство во второй половине XVIII – первой половине XIX века / Под ред. Т.В. Алексеевой. М.: Наука. 1979. С.169-185.
11. Тимофієнко В.І. Визначення національних рис містобудування України доби класицизму //Архітектурна спадщина України. Вип.4: *Проблеми стилізового розвитку архітектури України* / За ред. В.Тимофієнка. Київ: Українознавство, 1997. С. 86-101, С. 90.
12. Тиц А.А., Шпара П.Е. Харьков. (Историко-архитектурный очерк). Киев: Будівельник. 1983. 232 с.
13. Хартія про інтерпретацію та презентацію визначних місць культурної спадщини (2008р.): *Міжнародні засади охорони нерухокої культурної спадщини*. Київ: Фенікс, 2008. С.127- 132.
14. Черкасова Е.Т., Босенко Е.В. Современная практика сохранения и развития вертикальной композиции городского центра. *Науковий вісник будівництва*. 2006. Вип. 39. С. 56-59.
15. Черкасова Е.Т. Архитектурное наследие классицизма в аспекте сохранения аутентичности архитектурного образа исторической среды г. Харькова. *Науковий вісник будівництва*. 2005. Вип. 28. С.35-44.

Черкасова Е.Т., Деміна Г.А. ЗНАЧЕНИЕ АРХИТЕКТУРНО-ГРАДОСТРОИТЕЛЬНОГО НАСЛЕДИЯ КЛАССИЦИЗМА В ПРОСТРАНСТВЕННОЙ И КОМПОЗИЦИОННОЙ СТРУКТУРЕ ИСТОРИЧЕСКОГО ЦЕНТРА ХАРЬКОВА. Изучение наследия классицизма в аспекте эволюционного развития архитектурного ансамбля центра Харькова преследует цель: выявление значения начального этапа формирования исторического города в преемственном развитии исторической среды, определение степени сохранности архитектурного наследия этого периода и характера преобразований исторической застройки под влиянием факторов исторической эволюции. В статье проанализированы особенности трансформации общественных пространств, обозначены наиболее значимые объекты наследия, сделана оценка 4-х исторических этапов формирования застройки общественных пространств Старого центра. Влияние процессов исторической эволюции прослежено в соответствии с задачами разработки историко-архитектурного опорного

плана, определяющего генетически ценные территории с охраняемыми объектами культурного наследия, как наиболее стабильными элементами устоявшегося городского каркаса. Комплексная оценка объектов наследия включает: выявление историко-культурной и градостроительной ценности объектов, ансамблей и их территорий; выделение структуроформирующих элементов исторической городской среды; сохранение ведущих пространственных и визуальных доминант исторического ландшафта, которые определяют условия ориентации, восприятия и идентификации наследия в социально-функциональной и пространственной структуре современного города.

Ключевые слова: архитектурный памятник, классицизм, городская среда, объект наследия, комплексная оценка, условия идентификации, историко-культурная ценность, охрана наследия.

Cherkasova E.T., Demina G.A. THE VALUE OF THE ARCHITECTURAL AND URBAN PLANNING HERITAGE OF CLASSICISM IN THE SPATIAL AND COMPOSITIONAL STRUCTURE OF THE HISTORICAL CENTER OF KHARKOV. Studying the heritage of classicism in the aspect of the evolutionary development of the architectural ensemble of the center of Kharkov aims to: reveal the significance of the initial stage of the formation of the historical city in the successive development of the historical environment, determine the degree of preservation of the architectural heritage of this period and the nature of historical transformations influenced by historical evolution factors. The article analyzes the peculiarities of the transformation of public spaces, identifies the most significant heritage sites, evaluates 4 historical stages in the formation of the public spaces of the Old Center. The influence of the processes of historical evolution is traced in accordance with the tasks of developing a historical and architectural support(key) plan, which determines valuable territories with protected(safeguarded) cultural heritage objects as the most stable elements of the established urban framework. Comprehensive assessment of heritage sites includes: identification of historical, cultural and town planning value of objects, ensembles and their territories; highlighting the structure-forming elements of the historical urban environment; preservation of the leading spatial and visual dominants of the historical landscape, which determine the conditions for the orientation, perception and identification of the heritage in the socio-functional and spatial structure of the modern city.

Keywords: architectural monument, classicism, urban environment, cultural heritage object, comprehensive assessment, identification conditions, historical and cultural value, heritage protection.